

Modernizm, Postmodernizm,

Entelektüel Teknoloji ve Kütüphaneler

Serdar Katipoğlu

İstanbul Bilgi Üniversitesi, Kütüphane ve e-kaynaklar Direktörü

serdar@bilgi.edu.tr

Giriş

Yazı teknolojidir veya değildir. Platon 7. mektup başlıklı kitabında yazmaya karşıdır. Çünkü onu insani bulmaz. İnsana yabancıdır. Bu sorgulama, entelektüel teknoloji ile insan arasındaki ilişkinin tarihten gelen örneğidir.

“Avrupa Rönesansı'nın en tanımlanır anı ne İstanbul'un düşüşü ne de Amerika'nın keşfi, matbaanın icadıydı. 1455'teki Gutenberg devrimi, teknolojsi ile Avrupayı kağıt dünyasına soktu. 16. yüzyılın başlarında 20 milyon kitap kullanımdaydı.”[1]

Diderot ise günümüze en yakın anlamıyla ansiklopedi ile ilk database örneğini oluşturan kişiydi.

Hatta ansiklopedi bir bilgisayar mıdır? diye sorulmaktadır.

Modernitenin ideolojisini anlamak için de ansiklopedi iyi bir örnektir. Dünyada ki tüm bilgiler toplanır sınıflanır ve kamuya sunulur.

Modernizm

Diğer taraftan tarihin her döneminde kütüphaneler vardı.

Konumuza giren, modernitenin veya modernizmin kurumlarından biri olan kütüphaneler ise 19. yüzyılın ortalarında Avrupa ve Amerika'da kurulmaya ve yaygınlaşmaya başladı. Kağıt kaynakların yani kitap sayısının çok fazla artması, sanayileşme ve ulus devletlerin olgunlaşmasıyla, kütüphanelerinde zenginleştiğini ve çeşitlendiğini görüyoruz.[2]

Önceleri devletin ve toplumun belleğini içeren ulusal kütüphaneler oluşuyor. Diğer taraftan da Habermascı “kamusal alan” a bir örnek olan Halk kütüphaneleri, toplumun kullanımına açılıyor. Bu kamusal alanlarda birey devletten, dinden ve ekonomik güçlerin etkisinden uzak kendisini tartışarak, okuyarak, izleyerek, dinleyerek geliştiriyor. [3]

Halk Kütüphaneleri ulusal kütüphane kadar koruyucu olsa da aynı zamanda da sunucudur. Daha sonraları “açık raf” sisteminin uygulanmasıyla bu sunucu özelliği en üst düzeye çıkmıştır. Metaforik olarak kullanıcılar artık kitaplar arasında navigasyon yapmaya başlamışlardır.

Bilginin halka sunulması arzusunun getirdiği yeni hizmet biçimidir.

Batıdaki halk kütüphaneleri gelişiminin aynısını 1905 sonrası Çin'de ve 1917 sonrasında Sovyetler de de görüyoruz. Sovyetler her 2000 kişi için bir halk kütüphanesi politikasını hedefliyor. [2]

Türkiye'ye baktığımızda “1925-26 yıllarında 280.000 kitaplı 51 kütüphane varken; 1933-34 yıllarında bu sayı toplamda 580.000 kitabı olan 91 kütüphane çıkmıştır. Bu 40 yeni kütüphaneden başka cumhuriyetin ekisiyle başta köy ve kazalarda olmak üzere 1726 okuma odası açılmıştır.

Kütüphaneler alanında genel planlama çalışmaları ancak 1961 yılı içinde başlamış, halk kütüphaneleri ile ilgili 10 yıllık bir plan hazırlanmıştır. Plan 1962 yılında onaylandıktan sonra uygulamaya geçilmiştir.”[4]

2007 yılında Halk Kütüphanesi sayısı 1162'ye kitap sayısı da 13.198.814'e erişiyor.

Cumhuriyet'le birlikte, ilk olarak kütüphanelerin kurumsal yapısında değişiklik görülür. Milli Eğitim Bakanlığı'na devredilen kütüphaneler, vakıf malı olmaktan çıkıp devlet malı'na dönüşmüştür.

Rönesanstan gelen, aydınlanma değerlerini esas alan, akla inan, bilimi, rasyonelliği, ilerlemeyi ilke olarak kabullenen modernite; bu ilkelerini halklaştırmak ve gerçekleştirmek için yukarıda örneklerini verdiğimiz kütüphanelerin bir sosyal kurum olarak toplumsal yapıda yer almasını sağlamıştır.[5]

Postmodernizm

1960 yıllarda ise edebi çalışmalarda, sanatta özellikle mimaride postmodern kavram karşımıza çıkıyor. 1970'lerde sosyolojide de postmodernizm tartışmaları başlıyor. Sosyolojideki tartışmalar kimlik, sembol, parça ve tekst (metin) üzerinde yoğunlaşıyor. Kütüphanecilik ve Enformasyon bilimlerini doğrudan ilgilendiren hatta doğrudan içeren tartışma ve çabaları görüyoruz.

Sosyolojide, postmodernizm sosyal yapı ya da sosyal sistem ile tekst arasındaki yapısal benzerliğe vurgu yapıyor. Bir diğer çekici nokta da, postmodernite: toplumu elektronik medyanın baş rol oynadığı sosyal yapı biçimi olarak tanımlanıyor. [6]

O yıllardaki bu uğraşlar yavaş yavaş bize hipertekstün gelişiminin habercisi oluyor. Tartışmalar bilginin ve bilgi kaynağının parçalara ayrılması, asıl özelliği 'doğrusallık', 'başlılık sonluluk' olan moderniteye yani 'bütüne karşı' kağıt ortam ve kağıt ürünler ele alınarak bu içerikte sorgulamalar yapıyor.

Jacques Derrida 1974 yılında 'Glass' başlıklı bir kitap yayınlıyor. Kitabın şekli bir kare biçiminde. Kitabın içinde iki bambaşka metin aynı

sayfada yan yana basılmış. Biri Hegel'in 'Phenomenology of Spirit' diğeri Jean Genet' in Literary works başlıklı yaptı. Kitabın ve sayfanın kutsal tasarımının bozduğu an.

Ronald Barthes tekstin kendisiyle uğraşiyor. Biçimden öte içeriği parçalara ayırıyor. S/Z başlıklı yazısında Balzac'ın bir öyküsünü 556 tekst parçasına bölüyor. Bu parçaları 'lexias' olarak tanımlıyor.[7]

Yüksel Pazarkaya ve Metin Altıok'ta bu sürece Türkiyeden katkı yapıyorlar. [8]

Böylece insanlığın geçmişten bugüne değin 'içindekiler'le, 'dip notlar'la, 'dizin'le erişimi kolaylaştırmak için parçalara ayırdığı tekstin bütünlüğü ve kitabın tasarımı sosyolojik felsefi olarak entelektüel teknolojiye uygulanabilir en iyi duruma getiriliyor. Parçalanabilir anlayış tekstin gündemi oluyor.

Tarihsel uğraş bu örneklerle hipertekstün oluşturulması sürecini başlatmış oldu.

Kapitalizmin son evresi olan veya geçiş evresi olarak tanımlanan postmodernitede, üretimden hizmet toplumuna geçiliyor, hafif enformasyon ve iletişim teknolojisi hayatın her noktasına giriyor. Elektronik medya (TV, Bilgisayar, Görsel-işitsel) sosyal gerçekliği popüler kültür biçimiyle gösteriyor.

Bu bağlamda CD-ROM ve İnternet entelektüel ve akademik içerikte ilk olarak kütüphanecilik alanında ortaya çıkıyor. Ansiklopediler ve dergiler CD-ROM da piyasaya sürülüyor. İnternette de önce kütüphane katalogları toplumun kullanımına sunuluyor. ve süreç içinde bunların oluşturduğu sanal ortam hipertekst ve de hipermedyanın gerçekleştirilmesine en uygun ortamı yarattı.

Hipertekst sürecinde, bilgi kaynağı kitabı kesin konu başlıklarına göre kataloglayan anlayış bir anda e-tekstün içindeki sözcüğü bulan o

da yetmezse o sözcüğün geçtiği diğer e-tekste ya da e-kaynaklara götüren bir uygulamayla yüzyüze geldi.

Artık ‘anyword’ tanımlı bir arama seçeneği vardı. Belki seçenek değil asıl arama yöntemiydi. Postmodernizmin klişesi ‘anything goes on ‘ anyword olarak bizim entelektüel teknolo-jimizde kendini göstermişti.

Bu ‘sözcük’ ile arama yöntemi arama motorlarının şöhret olmasını en büyük etkenlerden biri. Bir çocuk masumluğunda bize bakan google aşk nefter ikileminde yine de bize en yakın bir fenomendir. Google kitap Arama ve Google akademik ile o kendi farkını ortaya koymuştur.

Sosyal gerçekliğin postmodernite de sunuluşuna bir benzerlik on da ortaya çıkıyor., Google teknolojiyle, entelektüel bilgiyi popüler kültür biçimde topluma ve bireye sunanlardan biridir.

Diderot, hayalini sanal ortamda gerçekleştirmiş gibi gözüküyor.

Yazmak teknoloji midir derken, bugünkü Hipertekst sürecinde sözcük elektronik olmuştur.

Yazı katı halini kaybetmiştir. Yazıya giriş yazar ve sonuç bölümüyle bitiririm mantığı sonlanmıştır. Yazı artık bir sürü başka yazıya hatta görsel ve işitsel’e link atmıştır. Hipermedya ortaya çıkmıştır. Yazı hiç bitmeyen bir esere, sürekli katkı yapılan akışkan bir forma dönüşmüştür. Ve interaktiftir. Okuyucu istenirse aniden yazar olabilir.(Jackals and arabs, Story space F. Kafka) Büyük anıtsal metinler bitmiştir.

En son moda iletişim aygıtlarıyla da yazı dil olmuştur. Yazılı kültürden ses, görüntü ve sembolün birarada olduğu yeni bir ortama, belki de bir dile geçilmekte. Elektronik sözlü kültür.

Bundan sonra bilgi kaynakları da bu özelliklerde olacaktır. Bilgi ve bilgi kaynakları bu özellikleriyle yönetileceklerdir. Kullanıcılar ise

bambaşka iletişim ortamlarında kütüphaneleri kullanacaklardır.

Kütüphaneler

Bugünün durumunda Modernite ve postmodernite ikileminde kütüphaneleri bir sosyal kurum ve de organizasyon olarak ele alırsak neyle karşılaşabiliriz.

Modernite temel özellik olarak öngörüye (determinist) vurgu yapar, kesinlikçidir, kontrolçüdür, kesin gerçekliği kabul eder, sistemli ve düzenlidir.

Postmodernitede ise sosyal yapı gerçek değildir. Sonradan yapılmıştır. Tekliğe karşı çokluğu savunur, Bir çok gerçeklikten bahseder. Çoğulculuğu ve çeşitliliği evrenselliğe tercih eder.

Modernitede bir kamusal alan örneği olan kütüphane aynı zamanda organizasyon yapısıyla da moderniteyi anlamak için çok güzel bir olgudur. Hiyerarşik örgüt yapısı, profesyonel anlamda, her bilgiyi evrensel sistemle sınıflandıran, koleksiyon geliştirmek için öngörude bulunan, bireye doğrudan yoğunlaşan, tasarımı olan, sabit olan, sabit olduğu içinde erişimde mesafesi bulunan, dermesindeki kaynakları da sabit olan bir kurumdur.

Postmodernite ise bunlara karşı gevşek yapılanmayı, belirlizliği, evrensel yerine birimin yerelin, tasarım yerine değişimi, sabitliğe karşı da akışkanlığı savunur. [9]

Otomasyon sistemleri bazı yanlarıyla, veri tabanları ise yukarıda belirtilen ölçütlere büyük bir bölümüyle uymaktadır.

Sonuç

Kütüphaneler çok eski çağlardan gelmesi nedeniyle modernite öncesi belli özellikleri, ama esas olarak moderniteyi gerek felsefesi gerekse uygulamalarıyla temsil etmektedir.

Bunun yanısıra kütüphaneler hipertekst-hipermedya uygulamalarıyla postmodernitenin laboratuvarı ve gerçek öncülü olmuştur.

Elektroniğin entelektüeliteyle buluştuğu ortamdır. Dolayısıyla postmodernite modernitenin üstüne gelmiştir.

Caz müziğinde olduğu gibi davul ve bas gitar sağlam çalarsa melodiyle ilgili güzel emprovi-ze yapılabilir. Zemin sağlamısa üstünde sıçrasın atlarsın, o zaman risk yoktur.

Kütüphaneler içerik ve kurum olarak bu iki kavramla birlikte bir geçiş süreci içindedirler. Uzun sürmekte olan bir süreçtir.

Türkiye de ise modernitenin uygulandığı kadar kütüphanecilikte hemen hemen paralelde o kadar gelişmiştir. Elektroniği çok seven bir toplum olmamıza karşın sosyal, kültürel ve akademik ortamda hipertekstleşmenin göstergesi sağlam veritabanlarına halen sahip değiliz.

Son olarak bir uyarı, modernite postmodernite karşıtlığı ve devamlılığı sürecinde kendimizi postmodern gibi gözükken bir feodalizmde bulmayalım.

Kaynaklar

[1] Rhodes, Neil and Jonathan Sawday. "The renaissance Computer" London; New York, Routledge, p.1-17, p.29. 2000.

[2] Pawley, C. "Libraries", International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, p. 8807-8810. doi:10.1016/B0-08-043076-7/04341-2

[3] Webster, Frank. "Theories of the information society" London ; New York : Routledge, 1995.

[4] Soysal, Özer., "Bilgin'nin yazgısı", Türk Kütüphaneciler Derneği, Ankara, 1998, s.51-101.

[5] Muddiman, Dave. "Towards a postmodern context for information and library education", Education for Information 17, p. 1-19, 1999.

[6] Preda, A. "Postmodernism in sociology" International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences, p.11865-11868. doi:10.1016/B0-08-043076-7/01942-2

[7] Ganascia, Jean Gabriel, " On the supposed neo-structuralism of hypertext", Diogenes, no.196, vol.49/4, 2002. Doi: 10.1177/039219210204919602

[8] Yalçın, Murat. "Türkiye'de deneysel edebiyat antolojisi" İstanbul : YKY, 2003.

[9] Ray, Kathlin L., "The postmodern library in an age of assessment", ACRL Tenth National Conference March 15-18, 2001 Denver, Colorado.